

I god Teatertro

Af Jens Christian Lauenstein Led

I foråret 2005 blev der på Teatervidenskab i København afholdt et seminar om sammenhænge mellem religion og teater, og en række af seminarets oplæg er siden blevet omarbejdet til artikler og udgivet i en antologi med den dobbelttydige titel *Tro på Teater*. Københavns Universitet afsatte i perioden 2003-2007 et tocifret millionbeløb til forskning i religion i det 21. århundrede, og *Tro på Teater* er den tredje i en længere serie af publikationer om emnet. Antologien er forsynet med en fyldig introduktion af redaktøren Bent Holm, og de resterende tolv artikler er delt epokalt op i de tre perspektiver *Tradition*, *Modernitet* og *Hyperkompleksitet*. Bidragyderne er overvejende fra teatervidenskabeligt hold, men der er også bidrag fra bl.a. teologi, sociologi og filosofi, så relationen teater og tro iagttages fra flere vinkler. Hvorvidt titlen angiver, at emnet er religionens opdukken i teateræstetikken (»tro inde på teatret«) eller teateræstetikens grundlæggende religiøst-spirituelle potentiale (»du skal tro på teatret!«) forbliver åbent, ligesom der ikke defineres noget entydigt fokus med hensyn til iagttagelserne af relationen tro og teater. Derfor bliver landhandlen måske nok lidt blandet, men der kommer alligevel flere interessante artikler ud af den

uortodokse kobling mellem religiøs og teatral ortodoksi.

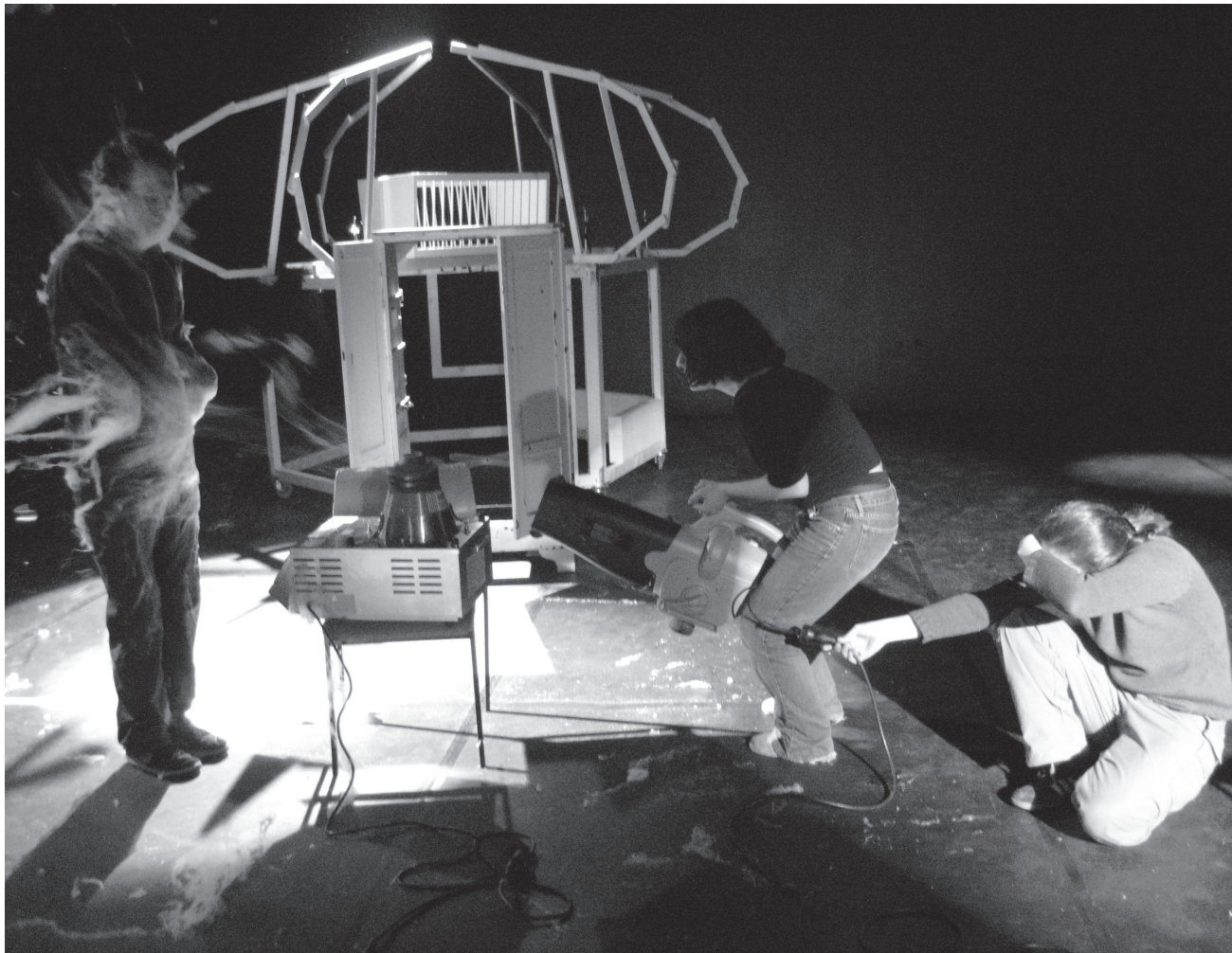
Iagttagelser af sammenhænge mellem tro og teater forstås i Bent Holms introducerende artikel, *Forestillingens Kraft* som et pionerarbejde, man endnu ikke må forvente sig de helt overvældende resultater af, og publikationen har derfor til hensigt at være »et første afsøgende udspil«. Holms bidrag er med hans egne ord en gruppe »spredte betragtninger«, og han fremdrager en række felter, hvor teater og religion(sforskning) lapper over hinanden eller støder sammen: en parallelitet i det 20. årh. i a) religionsvidenskabens beskrivelse af ritualet i teatraler termer (Clifford Geertz) og b) teateravantgardens tiltagende fokus på ritualet (Nietzsche, Craig, Grotwoskij); middelalderens strid mellem kirke og teater; det religiøst-mystiske hos Strindberg (*Ett Drömspel*) og Beckett; Jean-Marie Pradiers bebeg »etnoscenologi« og dets sammenhæng med Erika Fischer-Lichtes performativitets- og ritual-begreb; og sidst men ikke kortest, en gammel, katolsk tradition for religions-iscenesættelse i neapolitanske Hecuba-optog. Det er den gennemgående tanke hos Holm, at teatret og religionen har stort potentiale for gensidig befrugtning, men at tilnærmelsen endnu må foregå i al foreløbighed.

Traditionsperspektivet åbnes af teolog Bent Flemming Nielsen, som viser, hvorledes selv den meget ritualforskrækkede protestantiske kirkes ritualer er teatrale, og Nielsen påpeger på den baggrund det tvivlsomme ved opretholdelsen af distinktionen ritual – teater: de kirkelige ritualer er teatrale, og teatret selv er rituel, og begge dele er bundet til kroppen. Også Nielsen forventer sig en spændende fremtidig forskning, som skal udrede sammenhænge mellem kategorierne. Kacke Götrick overvejer i sin artikel *Guddommelig Kommunikation* betingelserne for, at tilskuere/deltagere kan opleve en given teatral begivenhed som rituel realitet frem for teatral fiktion. Götrick analyserer en nigeriansk teaterforestilling og konkluderer, at betingelserne her ikke var til stede, idet en nødvendig »liminalitet« ikke indtræffer, når det teatrale bliver for synligt og dækker over den rituelle realitet. I de to sidste traditionsbidrag bliver der gået mere historisk til værks: Sarah Di Bella sammenligner i *The Actor in Apostolate* to lige religiøse, men vidt forskellige skuespillere, nemlig Luigi Riccoboni og Jacques Copeau. Den første opnåede via sin jesuitiske religiøsitet frihed til en sekulær omgang med teatret, mens den sidste omvendt gjorde teatret til vehikel for forkyndelsen af sin katolske tro. Magnus Tessing Schneider belyser i *Divine Performance* operaens religiøse spor ved at forfølge forskellige anvendelser af myten om Orfeus og Eurydike fra Monteverdi til Hotel Pro Forma.

Modernitetetsperspektivet er ikke overraskende præget af det 20. århundredes drøm om kunstens metafysiske kræf-

ter. Christopher Innes lægger i *Artaud – Grotowski – Stelarc* ud med en gennemgang af teateravantgardens ypperstepræster, hvis kunst Innes læser som religiøs på en spirituel, hedensk, primitivistisk facon, som står i modsætning til den kristne religiøsitet. Teologen Lars Sandbeck Nielsen ser på såvel religion som kunst ud fra kategorien *imagination*, og han tager parti for religionen, idet dens *imagination* er en »transcendens i livet«, mens kunsten er »transcendens fra livet«. For Erik Exe Christoffersen er teatrets metafysiske religiøsitet navnlig at finde hos *Odin Teatret* og *Itsi-Bitsi*, som også er hans bidrags titel. Med begrebet serendipitet holder Christoffersen *Odin Teatret* op mod en »gængs opfattelse af teater som tekstfortolkning«. Hvor det sidste er litterært, centralperspektivistisk og metaforisk, er *Odin Teatret* i sin serendipitære eftersøgning efter det noget, som man ikke ved, hvad er, kropsligt, polyfont og metonymisk. Hos Monna Dithmer bliver modernismes metafysik endda ligefrem til et *Opstandelsens Teater*, og her er det ikke Odin, men Wilson, der er den ugudelige Gud. Friheden fra psykologi, realisme og konvention bliver i Dithmers eksempel – Wilsons Betty Nansenske *Woyzeck* – til frihed til krop og ånd, når Wilson lader Büchners Marie og søn genopstå.

Hyperkompleksiteten som perspektiv består i antologien også af fire artikler, og her tilbyder Lars Qvortrup med sine *Transcendensforestillinger* en – naturligvis helt luhmaniansk – måde at forstå religionens funktion: den er det system, der skal »kommunikere det, vi ved, vi ikke ved noget om«. Som

eksempel på en sådan kommunikation i kunstnerisk forstand iagttager Qvortrup først en række Sidste-Nadver-billeder, og derpå en installation af Bill Viola og Hotel Proformas *jesus_c_odd_size*. For Qvortrup reflekterer disse værkers åbenhed det forhold, at hyperkompleksiteten øger behovet for »ressourcer for usikkerhed«, det vil sige behovet for at kommunikere det ikke-kommunikerbare. Religions- og Kultursociologen Valerie DeMarinis' bidrag om *Existential Dysfunction* tænker det hyperkomplekse som en postmodernisme, hvis ophævelse af alle meningsgivende tankesystemer

producerer en veritabel epidemi af eksistentiel dysfunktion, der skal opdæmmes bl.a. med kunst. Noget tættere på antologiens tema er den lidt begrebsøverlæssede artikel *Publikumspositioner* af Kim Skjoldager-Nielsen. Ved hjælp af bl.a. Dorthe Jørgensens erfaringsmetafysik og Ole Fogh Kirkebys transcendentale immanens argumenteres der, paradoksalt nok ret så modernistisk, for at den »eksperimenterende scenekunst« er metafysisk, fordi den ikke er symbolsk, repræsenterende og forståelsesbåren, men processuel, præsenterende og erfaringsbåren. Igen er det Hotel

> Prøvebilleder fra Institut for Anvendt Teatervidenskab, Gießen
(Foto: Cecilie Ullerup Schmidt)

Pro Forma, der leverer værkeksemplet (*Hvorfor Bli'r Det Nat, Mor*), men også Holbek og Bennikes *Historien om Dr. B* og ikke mindst Signa Sørensens *57 Beds* analyseres som teaterkunstværker, som lader recipienten erfare metafysikken, hvorved han, recipienten altså, angiveligt skulle kunne »transcendere immanensen«. Bent Meier Sørensen afslutter antologien med den sigende titel *Imagine there's a Heaven*, som ser Signa Sørensens performance *The Black Rose Trick* som en kropslig erfaring af en spirituel utopi.

At såvel religion som teater (og navnlig de to områders videnskaber) har været i opbrud og udvikling de seneste årtier er der ingen tvivl om, og i samlingen *Tro på Teater* findes en række bud på, hvor og hvordan man kunne begynde en undersøgelse af, hvordan de to opbrud hænger sammen og måske endda handler om det samme. Nogen egentlig samtænkning bliver der imidlertid ikke tale om, idet bidragyderne så at sige holder sig til det, de ved og til den måde, som de i forvejen plejer at tænke på: Teatervidenskabsfolkene tenderer til at finde metafysisk-religiøse erfaringer i teatrets ritualer, mens teologerne finder teatrale virkemidler i religiøse ritualer. Og teatervidenskaben konkluderer, at forudsætningen for ritualets virkning er bevidsthed om dets fikcionalitet (dvs at vi ikke i reel forstand *tror* på teatret), mens teologerne konkluderer, at de kirkelige ritualer har virkning, hvis og fordi vi i helt reel forstand tror på dem. Bent Flemming Nielsen påpeger således en væsentlig effekt af det religiøse ritual, nemlig dets »subjektivitetsudspaltende«

og – deraf afledte – »kontingensreducerende« virkning. Altså at ritualet gør jeget mindre og verden simplere. Omvendt opfattes teatret traditionelt som skønt og potentielt forvandlende, idet det styrker vore individuelle jeg'er og holder en kompleks og polyfon verden op for os. Denne modsætning tilbagevises ikke overbevisende af antologien, og fremtidig forskning må vise, om det er muligt. Jeg tvivler.

Litteratur

Bent Holm (red.): *Tro på Teatret. Essays om religion og teater*, udgivelse nr. 3 i bogserien Religion i det 21. århundrede, Københavns Universitet, Multivers 2006

Jens Christian Lauenstein Led

(f. 1972) er cand.mag. og ekstern lektor på Institut for Æstetiske Fag, Aarhus Universitet.